

Asia: VN/35688/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausunnonantajan lausunto

Lain nimike

Ei-rikosasioiden hoitaminen on lähtökohtaisesti ristiriidassa lain nimen kanssa; lain nimessä huomioidaan rikosepäilyjen selvittäminen, muttei vaativia huoltoriitoja, jotka on myös sisällytetty lakiehdotukseen.

1 § Soveltamisala

Lain soveltamisalan laajentaminen koskemaan muitakin lapsiin kohdistuneita rikosepäilyjä kuin pahoinpitely- ja seksuaaliväkivaltaepäilyjä nähdään tarpeellisena ja perusteltuna. Samoin ikärajan nostaminen 18 ikävuoteen saakka nähdään aiheellisenä. Soveltamisalan ulottuminen asianomistajan asemassa olevan lapsen tai nuoren lisäksi myös todistajan tai epäillyn asemassa olevaan, nähdään yksikön näkökulmasta asianmukaisena laajennuksena niin yksikön osaamisen kuin lasten tasapuolisen kohtelun näkökulmasta. Ei-rikosasioiden hoitaminen on lähtökohtaisesti ristiriidassa lain nimen kanssa – lain nimeen nähden luontevampaa olisi yksikön konsultatiivinen rooli ei-rikosasioissa, kuten erityisen vaativissa huoltoriidoissa. Vaikka lain soveltamisala laajennettaisiin koskemaan ei-rikosasioita, tulisi yksikön työtehtävien edelleen liittyä ensisijaisesti rikosepäilyjen selvittämiseen.

Mikäli ei-rikosasioita selvitetäisiin jatkossa tuomioistuimen pyynnöstä (huoltoriidat), tulisi niitä voida selvittää myös poliisin pyynnöstä. Poliisin pyynnöstä tällainen tilanne voisi tulla kyseeseen esimerkiksi poliisin lakisääteiseen ennalta estävään toimintaan (ks. Poliisilain 1 luku 1 §) liittyen. Lasten ja nuorten väkivaltaan liittyviä asioita selvittää ennalta-estävän toiminnan piirissä esimerkiksi osana Ankkuri-toimintaa ja huolta-aiheuttaviin henkilöihin (HAH) liittyvää toimintaa. Mikäli erityisosaamista vaativa lapsiin ja väkivaltailmiöihin liittyvä selvittely ohjautuisi yksikköön, tulisi yksikössä selvittää myös alle 15-vuotiaiden tekemiä ja lasten välisiä väkivaltatilanteita (vrt. ETL 3:5). Tällä hetkellä nämä väkivaltaepäilyt, kuten lasten väliset seksuaaliväkivallanteet, ovat ohjautuneet usein yksikön konsultaatiopuhelimeen, eikä esitutkintaa ole avattu, jolloin yksikön asiantuntijuutta esimerkiksi lasten kuulemisessa ei olla voitu hyödyntää. Yksikön osaamisen pitäisi

siis olla tasapuolisesti hyödynnettävissä kaikissa erityisen vaativaa osaamista edellyttävissä lapsiin kohdistuvissa väkivaltatilanteissa.

Lain soveltamisalan laajentamisessa tulee huomioida, että yksikön perustehtävänä säilyy väkivaltaerityistä osaamista edellyttävät tehtävät.

2 § Yksikön tehtävät

1. Luonnoksessa esitetään tehtäväksi yhteenvetojen laatiminen poliisin pyynnöstä tilanteissa, joissa arvioidaan esitutkintatoimenpiteitä ja niiden kiireellisyyttä (ns. lasta-koordinaattori). Luonnoksessa on pohdittu, että yhteenvetoja laatisi yksikön työntekijä, mutta työntekijä voisi työskennellä myös hyvinvointialueella tai poliisilaitoksen tiloissa. Ehdotus siitä, että yhteenvedon laatisi yksikön työntekijä nähdään hyvänä, sillä oipsy-yksikön työntekijän asiantuntijuus nähdään tarpeellisenä yhteenvetoja laadittaessa, koska tätä tehtävää toteutettaessa on oleellista ymmärtää hypoteesiajattelu sekä lapsen haastateltavuuteen liittyvät seikat. Yksiköstä nähdään tärkeänä, että tehtävän tekemiseen mahdollistetaan yhteenvedon tekeväälle työntekijälle riittävät tiedonsaantioikeudet. Onko yhteenvedon tekijällä käyttöoikeus sosiaali- tai terveydenhuollon asiakastietojärjestelmiin vai pyydetäänkö tarvittavat tiedot aina asiakirja pyynnöllä? Mikäli työntekijä ei pääse tarkistamaan tietoja sosiaali- tai terveydenhuollon tietojärjestelmistä vaan tiedot on kerättävä asiakirjapyynnöillä, niin tietojen saaminen kestää lähtökohtaisesti pidempään, joten yhteenvedon valmistumiseen tulee kulumaan enemmän aikaa, mikä tulee huomioida toiminnan järjestämisessä.

2. Soveltamisalan ulottuminen asianomistajan asemassa olevan lapsen tai nuoren lisäksi myös todistajan tai epäillyn asemassa olevaan nähdään yksikön näkökulmasta asianmukaisena laajennuksena niin yksikön osaamisen kuin lasten tasapuolisen kohtelun näkökulmasta. Lasten haastatteleminen todistajan asemassa mahdollistaa lasten kuulemisen myös aikuisten välisissä lähisuhdeväkivalta epäilyissä ilman erillistä lapsirauharikoksesta säättämistä. Yksikön tehtäväksi annettu ”tutkimus” olisi tarpeen määritellä tarkemmin siten, että ainakin taustamuistiossa olisi määriteltä mitä tutkimukset sisältävät, jättäen kuitenkin liikkumavaraa toiminnan kehittämiseksi.

Kommentit somaattisten tutkimusten tekemiseen:

”Yksikön tehtävä pitäisi sisällään myös lapsen somaattisen tutkimuksen sekä epäilyistä rikoksesta aiheutuvan psyykkisen tai fyysisen haitan arvioinnin.” (s 46) Yksikön näkemyksenä on, että psyykkisen haitan arvion esille nostaminen somaattisia tutkimuksia käsittelevässä kappaleessa herättää hämmennystä, koska kyseessä on eri tehtävät, joita hoitavat eri ammattiryhmät. Ehdotetaan, että yllä olevasta lauseesta poistetaan ”sekä epäilyistä rikoksesta aiheutuvan psyykkisen tai fyysisen haitan arvioinnin”.

”[...] annettaisiin lapselle ja perheelle tietoa lapsella todetuista vammoista ja niiden paranemisennusteesta”. (s 46). Yksikön näkemyksenä on, että lausetta olisi hyvä täsmentää ”todetuista hoitoa vaativista vammoista”. Rikosepäilyyn selvittämisen kannalta ei ole järkevää kertoa lapselle tai vanhemmille tutkimuksen jälkeen vammoista, jotka voivat liittyä rikosepäilyyn, mikäli vammat eivät vaadi hoitoa. Ei-hoitoa-vaativia vammoja ovat suurin määrä löydöksistä. Lapsen edun toteutuminen vaarantuu, jos somaattisen tutkimuksen jälkeen rikosepäilyyn liittyvät henkilöt saisivat tietoa todetuista löydöksistä.

Luonnoksessa esitetyt muotoilut jättävät epäselväksi sen, nähdäänkö jatkossakin toimivana, että osassa yksiköistä on somaattinen osaaminen integroituna suoraan yksikön toimintaan ja osassa järjestetty muulla tavoin: (”Yksikön tehtävä pitäisi sisällään myös lapsen somaattisen tutkimuksen... (s 46) ja Edellä sanottu tarkoittaisi ehdotetun lain mukaisten yksiköiden henkilöstön osalta sitä, että henkilöstöllä olisi työtehtävistään riippuen oltava erityisosaamista esimerkiksi oikeuspsykologisista haastatteluista, oikeuslääketieteellisistä tutkimuksista ... (s. 56). Muotoilun voi tulkita niin, että jokaisessa yksikössä pitäisi olla somaattista osaamista ja järjestää somaattiset tutkimukset.

Kommentit haitan arvioiden tekemiseen

Lain säännöskohtaisissa perusteluissa haitan arvioiden osalta jää epäselväksi tarkoitetaanko haitan arviolla sekä yksilöllistä että teoreettista haitan arvioita. Jos yksiköiden on tarkoitus tehdä myös yksilöllisiä haitan arvioita, niin tämä on tärkeää huomioida tehtävän vaatimissa resurssitarpeissa, koska yksilöllisen haitan arvioin tekeminen vaatii enemmän henkilöstöresurssia kuin teoreettisen haitan arvion tekeminen. Tähän asti yksiköissä on tehty pääasiassa teoreettisia haitan arviointeja, lukuun ottamatta Taysin yksikköä, jossa on tarvittaessa tehty myös yksilöllisiä haitanarviota.

Yksiköstä ehdotetaan lisättäväksi haitan arviointiin liittyvään kohtaan, että yksikön tehtävänä on tarvittaessa tehdä yksilöllisen psyykkisen haitan arviointi sekä konsultaatiotuki muille lasten ja nuorten haitan arviointia tekeville ammattilaisille. Perusteluina lisäyksenä on, että haitan arvioiden tekemisessä on tällä hetkellä yksiköiden toimintakäytäntöjen välillä suurta eroa, ja alueellisen tasa-arvon vuoksi olisi tärkeää tarjota samanlaista palvelua kaikista yksiköistä.

Haitan arviointi on vaativa tehtävä, johon tarvitaan osaamista väkivallasta, traumaoireista ja erotusdiagnoosiikasta. Yksiköissä on oltava myös sellaista osaamista, että yksiköstä voidaan tarjota tarpeeksi tukea myös terveydenhuollon ammattilaisille haitanarvioiden tekemiseen. Erityisesti henkisen väkivallan epäiltyjen kohdalla tai muiden vaativampien rikosepäilyjen kohdalla yksikössä on oltava taito myös tehdä itse yksilöllisiä haitan arviointeja. Tiina Liljan (Rikosperusteisen psyykkisen vahingon korvattavuuden arviointiin vaikuttavia tekijöitä – empiirinen oikeustutkimus lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista, pro gradu, UEF, 2023.) tutkimus osoittaa, että nykyään lapsen oikeus ei toteudu, koska haitan arviointeja ei tehdä seksuaalirikoksissa säännönmukaisesti ja siten lapsen oikeus vahingonkorvauksiin tilapäisestä haitasta jää toteutumatta. Jos maininta haitan arvioista jätetään pois kirjoitetusta laista (vaikka onkin hallituksen esityksessä), se heikentää

toiminnan järjestämisen velvoittavuutta. Lisäksi huolena on, että jos asiaa ei selkeytetä, niin tämä lakiehdotus ei lisää haitan arvioihin liittyvää osaamista ja varmista sen säilymistä.

3. Yksikössä nähdään, että lain kohta lain kohta lausunnon antamiseksi ”muutoin rikoksen selvittämiseksi” vaatii lisäselvennystä.

4. Yksikön tehtävänä on antaa ensivaiheen psykososiaalista tukea rikosepäilyyn liittyen vanhemmille ja huoltajan asemassa oleville (ei hoidolliset käynnit 1-5 tapaamista). Psykososiaalista tukea tarjotaan myös somaattiseen tutkimukseen virka-apupyynnöllä tulevalle nuorelle. Taysin yksikössä tehdään somaattisia tutkimuksia, jolloin on mielekästä tarjota psykososiaalista tukea myös lapselle ja lapsesta huolta pitävälle aikuisille. Psykososiaalista tukea tulisi voida tarjota myös lapsille ja perheille vaativissa huoltoriitatilanteissa. Psykososiaalisen tuen käynneillä ja tukipuheluissa kartoitetaan tuen tarve ja mahdolliset traumaoireet sekä annetaan psykoedukaatiota rikosprosessista ja traumaoireista. Psykososiaalisella tuella vahvistetaan tarvittaessa lapsen ja hänen huoltajiensa toimintakykyä stressaavassa kriisitilanteessa. Lisäksi voidaan tehdä arvio hoidon tarpeesta ja ohjaus tai tarvittaessa lähete (lapsesta) hoitoon.

Psykososiaalisen tuen piirissä tulee olla kaikki ne perheet, joihin liittyen poliisi virka-apupyynnöllä pyytää tutkimusta, eli myös ne lapset, joista poliisi pyytää yhteenvetoa. Uuden lain myötä yksikön alaisuudessa työskentelisi lasta-koordinaattoreita, joiden työnkuvaan voitaisiin sisällyttää esimerkiksi psykososiaalisen tuen palveluiden koordinointi niissä tapauksissa, joissa poliisi pyytää koordinaattorilta yhteenvetoa.

5. Esitetyn lakimuutoksen tavoite parantaa lapsen asemaa vaativissa huoltoriidoissa on kannatettava. Syvä ja pitkittynyt konflikti sekä mahdollinen vieraannuttaminen ovat lapseen kohdistuvaa henkistä väkivaltaa. Nykytilanne asettaa väkivaltaa kokevat lapset eriarvoiseen asemaan, jossa vakavaakin henkistä väkivaltaa ja muita väkivallan riskin tai ilmenemisen muotoja sisältävässä huoltoriitatilanteessa elävä lapsi jää vaille sitä erityisasiantuntemusta, joka on tarjolla lapsille fyysisen ja seksuaalisen väkivallan epäilyissä. Henkistä väkivaltaa, kuten vieraannuttamista, tutkitaan rikosprosesseissa vain harvoin, vaikka se jo nykyinsäädännöllä olisi mahdollista.

OiPsy-yksiköissä on asiantuntemus haavoittuvassa asemassa olevan lapsen kuulemiseen sekä kertoman luotettavuuden arviointiin. Tämä osaaminen soveltuu vaativiin huoltoriitoihin, joissa nimenomaan lapsen näkökulman esiin nostaminen sekä lapsen kertomuksen arvioiminen, eli lapsen kertomuksen luotettavuus, ovat keskeisiä kysymyksiä. Yksikön asiantuntemusta on myös arvioida, milloin lasta ei voida kuulla luotettavasti. Mikäli lakimuutos sellaisenaan toteutuisi, yksiköiden tehtävänä olisi paitsi lasten kuuleminen, myös asiantuntija-arvioiden laatiminen siitä, onko lapsen kuuleminen kyseisessä tilanteessa lapsen edun mukaista tai tuottaisiko se luotettavaa tietoa tuomioistuimen päätöksen tueksi.

Mikäli ehdotettu lakimuutos toteutuisi sellaisenaan, tulisi huomioitavaksi useita seikkoja, jotka pitäisi sääntelyssä selkeyttää.

Tapausmäärien arviointi, resurssit ja kriteerit: Lakiehdotuksessa esitetty arvio vuosittaisesta tapausten määrästä vaikuttaa alimitoitetulta suhteesta todelliseen tarpeeseen, erityisesti mikäli erityisen vaativan huoltoriidan määritelmä jää tulkinnanvaraiseksi ja kunkin tuomioistuimen oman harkinnan varaiseksi. Tällöin riskinä on alueellinen eriarvoisuus (kynnys lähettää tapaus yksikköön voi vaihdella merkittävästi eri käräjäoikeuksien välillä) ja yksiköiden ruuhkautuminen, jos yksiköihin ohjautumista ei säädellä. Lakiin tai sen soveltamisohjeisiin olisi kirjattava täsmälliset kriteerit siihen, mitkä tapaukset kuuluvat tämän lain sovelluksen piiriin tai ohjautumista pitäisi säädellä esimerkiksi yksikön asiantuntijatyöryhmän kautta.

Prosessuaaliset haasteet: Lakimuutos tällaisenaan toisi mukanaan merkittäviä prosessuaalisia haasteita, jotka vaativat tarkemman ohjeistuksen. Rikosepäilyn herääminen ja päällekkäiset prosessit, vaativat selkeää ohjeistusta ja määrittelyä siihen, miten toimitaan tilanteessa, jossa huoltoriitaa varten tehtävässä selvityksessä nousee esiin epäily lapseen kohdistuneesta rikoksesta, sekä tilanteessa, jossa perheessä on vireillä samanaikaisesti rikostutkinta ja vaativa huoltoriita, johon tuomioistuin tarvitsisi kannanoton yksiköstä.

Kiireellisyysjärjestys: On määriteltävä selkeät periaatteet sille, miten kiireelliset rikostutkinnat ja vaativat huoltoriidat priorisoidaan suhteessa toisiinsa. Riskinä on, että vaativien huoltoriitojen käsittely pitkittyy entisestään, mikäli kiireelliset rikosprosessit ajavat niiden ohi.

Muut toteuttamisvaihtoehdot (tapaukset, joissa ei rikostutkintaa)

Yksiköstä ehdotetaan toteuttamisvaihtoehtoja, jotka eivät vaadi nykyisen lain muuttamista, mutta vaativat käytäntöjen tehostamista ja yhdenmukaistamista.

Rikostutkinnan tehostaminen henkisen väkivallan tutkimisen osalta: Vaihtoehtona lakimuutoksen ehdotukselle on, että poliisi ottaisi nykyistä laajemmin tutkittavakseen ilmoituksia henkisestä väkivallasta ja esitutkinnassa hyödyntäisi OiPsy-yksikköjen osaamista aina, kun selvitetäisiin henkistä väkivaltaa osana vaativaa huoltoriitaa. Lakimuutoksessa ehdotettu muotoilu vaativista huoltoriidoista kattaa jo sellaisenaan tapaukset, jotka voitaisiin nykyainsäädännöllä ohjata poliisitutkintaan. Tämä parantaisi vaativissa huoltoriitatilanteissa elävien lasten oikeusturvaa ja väkivaltaa kokevien lasten tasa-arvoista kohtelua, tuoden vaativat huoltoriitatapaukset OiPsy-yksiköiden toimivaltaan, mutta työllistäisi poliisiresursseja aiempaa enemmän. Lakimuutoksessa esiin nostettuja moniammatillisia asiantuntijatyöryhmiä voitaisiin käyttää tukena arvioitaessa, avattaisiinko vaativassa huoltoriitatapauksessa myös esitutkinta. Tämä varmistaisi sen, että yksiköiden ydinosaaminen eli väkivaltakysymysten arviointi, olisi edelleen toiminnan keskiössä.

Samalla se takaisi lapsille tasa-arvoisemman kohtelun rippumatta siitä, epäilläänkö fyysistä vai henkistä väkivaltaa.

OiPsy-yksiköiden asiantuntemuksen hyödyntäminen konsultaatorakenteilla: Ehdotamme myös, että yksiköiden olemassa olevia konsultaatiomalleja hyödynnettäisiin aiempaa enemmän vaativissa huoltoriitatilanteissa ja lakimuutoksessa ehdotetut erityisen vaativat tapaukset ohjautuisivat yksikön konsultaatorakenteisiin. Taysin yksikkö tarjoaa Sisä-Suomen hyvinvointialueiden sosiaalityöntekijöille mahdollisuutta viikoittaiseen konsultaatio- ja tukirakenteeseen, jossa haastavia asiakastapauksia voidaan jäsenellä ja reflektoida ja laatia alustava suunnitelma jatkotyöskentelylle. Näissä rakenteissa yksiköistä olisi mahdollista ohjata hypoteesityöskentelyssä, väkivaltaepäilyn arvioinnissa sekä lasten haastattelemisessa ilman, että tapaus siirtyisi yksikön hoidettavaksi. Tällä hetkellä yksiköistä on saatettu esimerkiksi laatia haastattelurunkoja lasten tapaamisen tueksi anonyymeissa konsultaatiotapauksissa. Myös koulutuksen keinoin voitaisiin tukea lapsia tapaavien tahojen haastatteluosaamista.

Lakiehdotuksessa esitetään, että OiPsy-yksiköiden kuuleminen kohdistuisi niihin vaativiin tapauksiin, jossa olosuhdeselvitys ja lapsen kuuleminen tuomioistuimessa eivät anna riittäviä tietoja lapsen kokemuksesta ja näkökulmasta. Määritelmä jättää epäselväksi sen, olisiko lasta kuultu tai yritetty kuulla jo aiemmin, ennen kuin tapaus ohjautuisi yksikön haastatteluun. Toistuvat haastattelut muodostavat riskin lapsen kertomuksen luotettavuudelle ja voivat tarpeettomasti kuormittaa lasta. Ehdottamamme vaihtoehtoinen toimintatapa huomioisi konsultaatiotuen jo ennen lapsen kuulemistä, jolloin voitaisiin arvioida yhteisesti edellytyksiä lapsen kuulemiselle sekä laatia haastattelurunkoa tukemaan sitä, että olosuhdeselvityksessä lapselta saataisiin mahdollisimman omakohtaista ja luotettavaa tietoa. Tässä mallissa puutteena olisi kuitenkin se, ettei yksikkö voisi laatia lapsen asiassa asiantuntijalausuntoa, eli muodostaa tarkempaa arviota lapsen näkemyksestä tai kertomuksen luotettavuudesta tuomioistuimen tueksi. Aiemmin yksikköön on tullut lausuntopyyntöjä olosuhdeselvityksiin myös vaativiin eroihin liittyen sosiaalihuollon asiakaslain 20§ ja Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 16§ perusteella. Yksiköiden konsultaatorakenteet myös eroavat alueellisesti, mutta THL:n koordinaation kautta tätä voitaisiin yhdenmukaistaa.

OiPsy-yksiköistä tarjottava ohjauksellinen tuki lasten kuulemiseen: Ehdotamme myös, että laajemmin arvioitaisiin OiPsy-yksikön mahdollisuutta työnohjata lasten kuulemistä osana vaativien huoltoriitojen selvittelytyötä, kuten Selvityksessä vaativista erotilanteista nostetaan esiin. Tällä hetkellä osasta yksiköistä on järjestetty työnohjausta/pienryhmäohjausta sosiaalityöntekijöille osana Lasten haastattelu lastensuojelussa -koulutusta (THL) ja tätä koulutusta on lähdetty laajentamaan Tampereen OiPsy-yksikössä alueelle yksiköiden työntekijöiden vetämänä. Koulutuksessa käydään läpi lapsen haastattelun periaatteita ja työntekijät saavat pienryhmäohjausta omaan lapsen haastatteluunsa. Tätä koulutusta pystyisi jo sellaisenaan hyödyntämään vaativiin huoltoriitatilanteisiin ja sitä olisi mahdollista päivittää huomioimaan erotilanteet nykyistäkin paremmin.

6. Lakiluonnoksessa nostetaan yksittäisessä lauseessa esiin OiPsy-yksiköiden tarjoama konsultaatioapu, mutta todellisuudessa konsultaatiot saattavat työllistää runsaastikin yksiköiden

työntekijöitä. Konsultaatioväylää on pidetty tärkeänä tukirakenteena niille tapauksille, jotka eivät ohjautu poliisin rikostutkintaan tai yksikön työskentelyn piiriin. Yksikön konsultaatiotukea saatetaan tarvita esimerkiksi niissä tilanteissa, joissa lastensuojelu selvittää poliisin pyynnöstä lisätietoja lapsesta ja perheestä väkivaltaepäilyyn liittyen, joissa epäillään alaikäisten välistä väkivaltaa tai muissa väkivaltaa sivuavissa kysymyksissä, jotka eivät ylitä poliisin rikostutkinnan kynnystä. Yksikkö saattaa tapauksissa ohjeistaa konsultoivaa tahoa runsaastikin esimerkiksi lapsen haastattelemiseksi ja laatia tueksi haastattelukysymyksiä tai jopa runkoja. Uudessa laissa olisi tärkeää nostaa esiin yksiköistä tehtävä konsultaatiotyöskentely ja sen kehittäminen yhtenä keskeisenä työskentelyn muotona, jota olisi syytä valtakunnallisesti myös koordinoida ja yhdenmukaistaa.

3 § Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

Lain kohta vaikuttaa perustellulta ja hyvin muotoiltulta. Viranomaisten keskinäinen tiedonvaihto nähdään erityisen tärkeänä.

Laissa puhutaan lastensuojelun edustajasta osana moniammatillista asiantuntijaryhmää. On tärkeä huomioida, että lapsella ei välttämättä ole lastensuojelun asiakkuutta vaan meneillään voi olla palvelutarpeen arviointi tai lapsella voi olla sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus ja tästä syystä oikea termi olisi esim. sosiaaliviranomainen tai lapsen oma vastuu sosiaalityöntekijä tai sosiaalihuollon edustaja.

4 § Oikeus saada ja antaa tietoja

Yksikön tietojensaantioikeus on nykyisen lainsäädännön perusteella laaja, koskien lasta itseään koskevia tietoja. Tämä nähdään edelleen oleellisena asianomistajien kohdalla. Tietojenkeruu tutkimuksia varten on olennaista suunniteltaessa tutkimustoimenpiteitä, laadittaessa hypoteeseja, arvioitaessa lapsen haastateltavuutta sekä myöhemmin lapsen kertoman luotettavuuden arviointia. Tätä samaa laajaa tiedonsaantioikeutta pitäisi voida soveltaa myös lapseen, jota epäillään rikoksesta tai jota on tarpeen kuulla rikoksen todistajana, jotta yksiköistä voitaisiin lausua haastateltavuudesta ja luotettavuudesta myös näiden lasten kohdalla. Samat luotettavuuteen liittyvät seikat koskevat myös todistajan asemassa olevan lapsen kertoman luotettavuutta. Epäillyn lapsen kertomukseen liittyen puolestaan muut oikeuspsykologiset teemat voivat vaatia yksikön arviointia.

Yksikön psykososiaalisen tuen työntekijöillä tulee olla riittävän laajat tiedonsaantioikeudet lapsen-/nuoren asioissa. Riittävän laaja tiedonsaantioikeus mahdollistaa psykososiaalisen tuen ja psykoedukaation antamisen tutkintaa ja rikosprosessia vaarantamatta, kun voidaan huomioida epäilyn vahvuus ja vaihtoehtoiset selitykset. Asiakkaan kokonaistilanteen ymmärtäminen auttaa myös kohdentamaan tarvittavat ja riittävät tukitoimet oikein. Jos uudella lailla vahvistetaan psykososiaalisen tuen roolia yksiköissä, neutraliteetin näkökulmasta tulee huomioida, miten tuen antaminen järjestetään siten, ettei tuen prosessit ja rikostutkintaan liittyvät tutkimusprosessit (oikeuspsykologinen tutkimus, somaattinen tutkimus) sekoitu keskenään. Tämä tulee huomioida ammattilaisten rooleilla ja työn järjestämisessä siten, ettei työntekijöille synny niin sanottuja kaksoisrooleja.

Tuomioistuimen pyynnöissä liittyen erityisen vaativiin huoltoriitoihin, nähdään tietojensaanti tarpeellisenä laajassa mittakaavassa, siten että yksikkö voi itsenäisesti määritellä mitä asiakirjoja se tarvitsee selvityksen toteuttamiseksi. Lausunnon laatimiseksi tiedonsaantioikeuden tulisi olla yhtä laaja kuin lapsen olosuhteita selvittävällä työntekijällä. Asiantuntijalausunnon laatiminen kapeammalla tietojensaantioikeudella kuin olosuhteita selvittävällä työntekijällä nähdään ongelmallisena.

Edellä lain perustelutekstissä lukee ”yksiköillä olisi jatkossakin välttämätöntä olla laaja oikeus saada lasta koskevia tietoja muilta viranomaisilta ja muilta toimijoilta, sillä ilman tällaisia tietoja yksikkö ei pystyisi tekemään lapsesta riittävän kattavaa oikeuslääketieteellistä arviota.” Tekstissä huomioitava asia: yksikkö laatii oikeuspsykologisia sekä somaattisia arvioita.

Henkilötietoja saa säilyttää vain niin kauan kuin säilyttäminen on tarpeen henkilötietojen käyttötarkoituksen kannalta. Ei siis ole perusteltua henkilötietojen suojan kannalta, että rikosepäilyyn liittyviä tietoja säilytetään OiPsy-yksikön omassa rekisterissä sen jälkeen, kun asian käsittely yksikössä on päättynyt. Yksikkö haluaa selvennettävän, milloin tutkimukset katsotaan päättyneiksi. Yksikön näkemys on, että henkilötietojen käyttötarkoitus päättyy, kun asiassa on saatu lainvoimainen päätös tai tuomio.

Yksikön laatiman lausunnon sekä tutkimukseen liittyvien videoiden, litterointien ja muiden esitutkintaa varten laadittujen asiakirjojen säilyttäminen kuuluu sitä pyytäneelle viranomaiselle, eli yleensä poliisille. Työssä kehittymisen ja työhön perehtymisen kannalta tarpeellisenä ja merkittävänä nähdään, että yksikössä voitaisiin säilyttää joitakin lausuntoja sekä haastattelutallenteita.

5 § Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

Lakiluonnoksessa ehdotetaan, että OiPsy-yksiköissä päätettäisiin itse siitä, mitkä ammattihenkilöt hoitaisivat mitäkin yksikön tehtäviä ja tarvittaessa tästä voitaisiin säätää asetuksella. Ehdotetaan kuitenkin, että keskeisten OiPsy-yksiköiden tehtävien osalta olisi määritelty lakiin selkeästi, minkälaisella koulutus- tai ammattitaidolla tehtäviä voidaan katsottavan hoitaa (esimerkiksi lasten oikeuspsykologiset haastattelut, asiantuntijalausunnot ja somaattiset tutkimukset), jotta tutkimusten laatu pysyy laadukkaana sekä kansallisesti yhdenvertaisena. Sihteereitä ei ole mainittu yksikön henkilöstössä, ovat kuitenkin hyvin olennaisia yksikön toiminnan ylläpitämisessä.

6 § Työnohjaus

Yksiköiden työn erityisluonteen vuoksi työntekijöille on taattava riittävä erikoistunutta työnohjausta ja konsultaatiota tutkimusten laadun ja objektiivisuuden sekä työssä jaksamisen tukemiseksi. Yksikössä nähdään tärkeänä varmistaa, että yksikön tarvitsemaa työnohjausta tulee saada yksikön tarpeiden mukaan ja riittävästi.

7 § Järjestämisvastuu

Lakiluonnoksessa on määritelty, että lapsen kotikunta määrää, missä yksikössä tutkimuksia tehdään. Tämä määräys on hankalaa sijoitettujen lasten kohdalla, kun asuinpaikka poikkeaa usein heidän kotikunnastaan. On epätarkoituksenmukaista, että he joutuisivat tutkimuksen vuoksi matkustamaan asuinpaikastaan kotikunnan hyvinvointialueelle, mikäli siitä tulisi useiden tuntien ja satojen kilometrien matka.

8 § Sopimus ja kustannusten korvaaminen

Lakiehdotusta kustannusten korvaamisesta pidetään lähtökohtaisesti hyvänä. Toiminnan kustannusten korvaaminen valtion varoista mahdollistaa pitkäjänteisen toiminnan ja riittävien resurssien turvaamisen. On kuitenkin tärkeää, että kustannusten korvaaminen on jatkossakin riittävää ja sopimusta laadittaessa kuullaan yksiköiden näkemystä tarvittavista kustannuksista ja esim. henkilöstötarpeiden määrästä ja henkilöstön täydennyskoulutukseen tarvittavista kustannuksista.

9 § Korvauksen maksaminen

Lakiehdotusta korvausten maksamisesta pidetään hyvänä.

10 § Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

Lakiehdotusta pidetään lähtökohtaisesti hyvänä. THL:n ohjaavan roolin osalta nähdään tärkeänä laajempi ohjausryhmä, jossa mukana olisivat jäsenet eri alueiden OiPsy-yksiköistä ja ministeriötason edustajat. Tarkoituksenmukaisena nähdään myös tarve seurata alueellisia eroja tapausmäärissä ja ohjautumisessa yksikköön, sekä tarvittaessa toimia lausuntojen osalta lisälausunnon antajana tai lausuntojen laadunvarmistajana. Ohjausryhmä osaltaan edistäisi yksiköiden työn laatua ja valtakunnallista yhtenäisyyttä. THL:n ohjauksen toivotaan myös yhdenmukaistavan yksiköiden toimintaa ja toimintamahdollisuuksia.

Ehdotettu mitoitus THL:n kaksi henkilötyövuotta kuulostaa vähäiseltä ottaen huomioon tehtävien vastuu, määrä ja laajuus.

11 § Voimaantulo

Ei kommentoitavaa.

Esityksen vaikutusarviot

Ei kommentoitavaa.

Mahdolliset muut kommentitne esitysluonnoksesta

-

Latva Reija

Pirkanmaan hyvinvointialue, lastenpsykiatrian vastuualue - Lasten
oikeuspsykiatrian yksikkö